

raties van het Japanse leger in China die in '33 begonnen en in '37 tot een complete oorlog leidden. Van een bezetting van heel China was daarbij geen sprake. De Japanners wisten, met uitzondering van het verre Tsjoenking waar zich in '38 de regering van veldmaarschalk Tsjiang Kai-sjek vestigde, de grootste Chinese steden te bezetten; zij beheersten als regel de belangrijkste verbindingen tussen die steden, maar verder was er geen sprake van een effectief Japans gezag. Nationalistische en vooral communistische guerrillatroepen wisten zich te handhaven. Het leek wel of China een soort moeras werd waarin de Japanse macht wegzonk, maar naarmate dat gevaar zich duidelijker aftekende, waren de Japanners minder geneigd, het avontuur waarin zij zich gestort hadden, als mislukt te beschouwen en hun beleid te matigen. Sterker nog: zij drongen steeds verder op. In maart '39 gingen zij tot de bezetting van het eiland Hainan over, twee maanden later tot die van de Spratly-eilanden ten noordwesten van Borneo en op 11 september '40, na Frankrijks nederlaag, dwongen zij de regering van maarschalk Pétain de concessie af dat zij in het noorden van de Franse kolonie Indo-China enkele vliegvelden mochten aanleggen. Er kwam daar ook een Japans garnizoen te liggen.

Dit systematische opdringen van de Japanse macht werd niet alleen door Engeland, Australië, Nieuw-Zeeland en Nederland maar ook door de Verenigde Staten met bezorgdheid gadeslagen. Het werd een hoofdlijn in de Amerikaanse politiek om het Tsjoenking-bewind te steunen en om, zo mogelijk, te bereiken dat Japan zou afzien van zijn pogingen, China feitelijk in te lijven bij het Japanse rijk. Amerika had daarbij sterke troeven in handen. Japan was namelijk in hoge mate kwetsbaar – kwetsbaar niet zozeer ter zee want het had in de jaren '20 en '30 een sterke, moderne vloot opgebouwd, maar op het punt van zijn grondstoffenvoorziening. De Achilleshiel van zijn gehele economie werd gevormd door zijn afhankelijkheid van de aanvoer van aardolie uit buitenlandse bronnen. Japan zelf kon maar voor 10% in zijn behoefte aan aardolie voorzien – 90% moest in het buitenland gekocht worden, hoofdzakelijk in de Verenigde Staten en in Nederlands-Indië.

Het lag voor de hand dat de Japanners na de Duitse bezetting van Nederland zouden trachten, de aardolieleveranties uit Nederlands-Indië belangrijk uitgebreid te krijgen. Er werd in Batavia onderhandeld, maar daarbij werden de Japanse wensen slechts zeer ten dele ingewilligd. Uiteraard begreep men, en niet alleen in Batavia, dat Japan steeds sterker blootgesteld zou worden aan de verleiding, met geweld te grijpen wat het door overleg niet bemachtigen kon. Vandaar ook dat in de periode eind november '40–eind april '41 een reeks geheime stafbesprekingen plaatsvond in Singapore – besprekingen, eerst